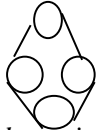

**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO RARABA...**

August 26, 2012: Na Siga ni Turaga ni Penitiko 13 [Pentecost 13]: Nodai naki meda veikilai dina sara [bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i cegucegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

Ai Vakamacala me baleta na I, II ni Tui: Taumada: Me vaka ga nai I, II Samuela, na kedra i Vola na Tui, e dua ga nai vola ena vosa vaIperiu [na 'vowel' se a,e,i,o,u e kabi ga e dela se boto ni 'consonants' me vaka na bcdfgjk, etc], ka qai wasei e muri me rawarawa kina na kena volai ena vosa vaKirisi, se vosa vakavavalagi, ka vakakina ki na vosa vakaViti [e vakuri na 'aeiou' ena yasa matanivola -bcdfgjk- me vaka na 'bakewa' qai balavu kina]. Na kedra i Vola na Tui, sa tekivu ena tatau kei na mate nei Tevita, rauta na 970 BC/BCE, ena gauna talega e tekivu tui kina ko Solomone, na luvena. E la'ki cava nai II Tui enai nona veiliutaki ko Salimanisa e Isireli 752, ka ra kau vakabobula ki Asiria ena 722 BC/BCE ni sa rusa ko Samaria. E Juta, ea rusa ko Jerusalemi rauta na 587 BC/BCE, ka ra kau vakabobula na Jiu [Juta] ki Papiloni. Era a kau kece na turaga kei na marama cakacaka se vakaitutu cecere, ko ira na vutuniya [skilled labour/ the rich] mai na vanua ko Juta, era a vo ga na dravudravua se tuvanua. Mera liutaki na tuvanua e Juta, ea buli ko Setekaia [e kawa talega vakatui], ena lewa nei Nepukanesa me tui baleta ni a kau vakabobula ki Papiloni ko Jioiakimi, na nodra Tui na Juta. Era a tekivu lesu mai na kau vakabobula ki Papiloni mai vei Nepukanesa ni rauta na 522 ni oti e 70 na yabaki. Ni a mate mai Papiloni ko Tui Jioiakimi, ea cava nai II Tui ena nona sereki ko Jioiakini [luvei Jioiakimi], ka volai ni daukana vata tiko kei na tui Papiloni rauta na 562BC. Vakalekaleka ga: Nai I kei II ni Tui e tekivu ena 970 BC/BCE, ka yacova sara na 562. Rairai ea vola ko Jeremaia na parofita nai vola, o koya a laki mate mai Ijipita, ka ra vakuria ko ira eso tale na parofita ka ra taravi Jeremaia. 2. Eda mai cava ena matanitu cokovata nei Tevita ka vakatokai ko Isireli, na yaca ea solia na Kalou vei Jekope. Ni sa cabeta nai tutu vakatui ko Solomone na luvei Tevita, ea kerea na vuku Vua na Kalou me maqosa ka vinaka kina na nona veiliutaki. Ea tara na Vale ni Soro e Jerusalemi, me vaka ea sega ni vakadonuya na Kalou me tara ko Tevita na tamana. Eda wilika ga ni a yalataka vei Tevita na Kalou ni na tawamudu na nona kawa. Ko Solomone e dau soli vakasala vuku vua na luvena ko Rapoama me vaka ga e a vakayacora ko Tevita vua. Sa tui tarava ko Rapoama, ia sa ka ni rarawa ni sega ni dau vakarorogo vei tamana kei ira na qase ni vanua. Sa vakayacora na kena veibasai, sa ciqoma na nodrai vakasala vagonegonea na nonai tokani ka vakavuna me riba tani ko Isireli [10 na yavusa] me dua na matanitu. Na Kalou ga e digitaki Jeropoama me kena tui. Na matanitu ko Juta [e rua na yavusa], ko Juta kei Penijamini a tui kina ko Rapoama. Nai vola, sa sega walega ni baleta na veiliutaki ni tui ena matanitu cokovata taumada mai vei Tevita kei Solomone, ia sa baleti rau ruarua na matanitu tawase rua: na veiliutaki nei Rapoama e Juta kei Jeropoama e

Isireli. Na tomani nai I, II Tui e talanoataki na veika baleti Eapi na tui kei na watina ko Jesepeli ka rogo ena veika ca ka yaco me dua na vosa kilai levu e daidai me baleta na lawaki vuni kei na veika ca. Ena 3 era, eda kaya kina ni naki bibi ni vola ogo sa baleta na cakacaka ni Kalou ena vukudra na nona tamata ka sega ni baleti ira ga na tui. Ogo na vuna e curu kina enai talanoa ko ira na tamata ni Kalou me vakataki Ilaijia kei Ilaisa na parofita. 3. Nai vola ogo sa sega ni vakatabakidua ena nodra veiliutaki na tui, na gauna, na veitiki ni siga, ia sa vakabibitaka na cakacaka ni tamata ni Kalou, ka talanoataki kina na cakacaka ni Kalou ena nodra bula na Nona tamata. Sa sega ni vola baleti ira ga na vuku vakaiVT mera veileti kina, ia sa baleti keda na tamata ka yaga vei keda meda dau ilovi keda ena veitalanoa kei na veivakasama e kune kina. 4. Meda raica mada vakatotolo nai vola taucoko: a. Nai naki ni I kei II Tui meda raici ira kina na tui kece e Isireli kei Juta: nai vakarau ni nodra qaravi Jiova na nodra Kalou, kei na nodra qaravi ira na kalou tani kei na veika era sotava kina. Sa tatara ki na nodra bula ni nodra veiliutaki, na bula ni matanitu ka vakakina na lewe ni vanua na veika era vakatulewa kina. Sa tekivu nai I Tui ni sa tatau ko Tevita sa vakarau toki yani ka sa veisosomitaki na luvena ko Solomone [kenai balebale ‘vakacegu’], ka me tui ena matanitu cokovata ko Isireli. Sa gauna totoka na nona gauna ni kerea Vua na Kalou na vuku ni veiliutaki. Era lewe levu na watina, sega ni baleta ni mata yalewa, ia sa vakayacori ena sala vakapolitiki me vukea na tiko sautu vata kei ira na veivanua era lako mai kina na watina. Eso era kau mai na veivanua era sega ni qaravi Jiova, era kauta talega mai na nodra kalou kei na kenai vakavuvuli. Sa rogo na tui ena maqosa ni nona veiliutaki ena nona lewa dodonu. Na veimataqali vuku e sinai ena nonai vola na tui [qai wilika na Sere i Solomone-Songs of Songs {Solomon}, Vosa Valaibalebale-Proverbs, Dauvunau- Ecclesiastes kei na so na Same; wilika talega na Apocrypha- Na Vuku i Solomome-Wisdom of Solomon]. Sa rawai se temaki ko Solomone ena veivakasama vuku eso mai na veivanua era lako mai kina na watina ni voleka ni cava na nona veiliutaki; sa qaravi ira talega na kalou ogo, tara nodra vale ni soro lalai. Sa ca ogo ena mata ni Kalou [11:1-13]; ena veiliutaki tiko me yacova nona mate, ia na kautani mai vua na luvena na matanitu cokovata. b. Ogo na yacadra eso kei na vanua eda na wilika: Sikemi: ena mate nei Solomoni era soqoni na Isireli e Sikemi ka buli Riopoama me tui, ogo e dua na tui dau veivakasaurarataki ka sega ni muria na nodrai vakasala na qase, sa tawase kina na matanitu [11:26-12:19]. c. Isireli: Sa tawase na matanitu, era sa buli Jeropoama na Isireli [10 na yavusa] me nodra tui ka tauyavutaki Sikemi me kena koro turaga, [12:20-25]. d. Juta: na yavusa ko Juta kei na dua nai wase kei Penijamini era gole vei Riopoama, na luvei Solomone. Ni vakarau me valuti Isireli na matanitu vou, ea tarova na parofita, [12:21-24]. d. Jerusalemi: Na koro turaga kei Juta ka tiko kina na Vale ni Soro ea tara ko Solomone. Ea leqataka ko Jeropoama ni ra lako tikoga ki Jerusalemi na Isireli mera la’ki soKalou kina, [12:26-2]; sa vakavuna me tara ga e dua na vale ni soro vou e Isireli. Sa vakaduria e rua na luve ni pulumakau matakau koula: dua mai Tani [12:28-29], ka kenai karua mai Peceli [12:29-15:26]. e. Tirisa [14:17]: na koro turaga vou ni matanitu vou ko Isireli ka sa biu ko Sikemi. Ea Tui tarava ko Pasa ni oti na nona vakamatei Netapi [15: 17-16:22]. f. Samaria: Toso tikoga na veilawakitaki, veivuvutaki kei na vuaviri, ena veigauna kece e dau buli kina e dua me tui, sa nakicataki, oti ko ya me vakamatei sara, ka me dua tale me buli vou me tui. Ko Omirai ea volia e dua na delana vinaka ka tara kina na koro vou ko Samaria me nodra koro turaga na Isireli. Na luvena ko Eapi na tui ca taudua e Isireli ka watina ko Jesepeli na marama ea kauta mai na nona kalou ko Peali me a mai qaravi e Isireli. Sa mai vakaukauwataka na tui na qaravi nei Peali [16:23-34]. g. Kameli: na ulunivanua e boleli ira kina na parofita nei Peali ko Ilaijia, ea vakamaduataki ira ka vakamatei ira. [17:1:18:46]. i. Jesepeli: Na Ranadi ni Tui ko Eapi, ogo e dua na marama ka sinai ena lawaki gaga; sa nakita vuni me vakamatei Ilaijia na parofita. j. Ni a dro voli ko Ilaijia, a lesi koya talega ko Yawe [Jiova] me lumuta na tui Siria ko Asaeli, ko Jeu na luvei Nimisai me tui Isireli, ka vakakina ko Ilaisa me kenai sosomi ena tutu vakaparofita [19:1-21].

I. I Tui 8:1-6, 10-11, 22-30, 41-43:[Wilika kece na 8:1-43, 44-66]. Wilika na wase 4-9 mo kilai kece kina nai talanoa ni kena tara na Valenisoro, [ko ya e 7 na yabaki na kena tara tiko, II Veigauna 2-4 na kenai vakamacala]. Ia na

wase 8 e tukuni kina na kena curumi, vakatabui ka vakalougatataki na Vale ni Soro, [ea tara ena yabaki 960, ka mani vakarusai ena yabaki 586]. Na curumi ni Vale ni Soro sa okati kina na Masu totoka nei Solomoni ena nona vakavinavinaka kei na nona kerekere Vua na Kalou. II. Taumada eda sa mai raica na kena sa tokitaki mai na Kato ni Veiyalayalati kei na kenai yaya kece mai na Valelaca ki na Vale ni Soro, mai na vale vakacevaceva, ki na vale tudei, mai nai lakolako balavu mai Sainai ki na vanua yalataki, na vanua ni sucu kei na oni. Sa oti na gauna ni veilakoyaki kei na vale vakacevaceva ka daumaroroi kina na Kato ni Veiyalayalati, ka sa ganita me sa mai dua talega na Nona vale tudei na Kalou ka me vakataudeitaki kina na vanua ko Isireli; [Gauna balavu ko ya, ena kena a soli na Vunau e Tini mai Sainai vei Mosese kei na Kato ni Veiyalayalati. Era a qai veitaravi mai ena veiliutaki ko ira kece oqo: ko Josua, Dauveilewai [tukuni ga eso]-Samisoni, Tepora, kei Samuela nai otioti ni Dauveilewai, kai matai ni parofita. Mai vei Samuela, sa vakadonuya na Kalou mera vakatui [theocracy: mai na veiliutaki ni Kalou ki na nodra sa vakatui, me dua na tamata -monachy] ea lumuta ka bulia ko Samuela nai matai kei nai karua ni tui: ko Saula kei Tevita. Na tui ka tarava ko Solomone. III. Sa qai tokitaki na Kato ni Veiyalayalati [Covenant Box] mai na Valelaca ki na Vale ni Soro ena loma ni yabaki 1445 BC/BCE-959 BC/BCE, rauta e 480 na yabaki. Sai tavi dina ni bête me kauta na Kato ena kena vale tudei. Na lewe ni Kato ni Veiyalayalati – sai koya nai Nai vunau e Tini duaduaga, fraica na Iperiu 9:4 na lewe ni Kato ni Veiyalayalati:na vatu e rua ni Vunau e Tini, nai titoko nei Eroni ka sa kadre koto kei na saqa koula ni mana mai veikau. Na Kalou oqo nei Solomoni, sa sega ni tikoga ena Kato, se yalani ga ena Kato, se Valenisoro, ia sa Kalou ni lomalagi kei vuravura; ka sa Kalou Tawa yalani. Sa tekivu mera vakadinata ni sa tiko na Kalou ena nodra bula na tamata ka sega ni tikoga ena vale vakacevaceva, se Vale ni Soro. [Sa talei ni vakayagataka ko Joni 1: 14 na vosa vata ga, na vale vakacevaceva [vaKirisiki -*eskenosen-* ‘tabernacled’ or ‘ *dwell among us,*’ na Kalou *sa tiko vata kei keda*, mei vakaraitaki ni sa tikovata kei keda na Kalou [Yawe]. IV. Sa vakayacora na Kalou na Nona vosa ni yalayala me tara na luvei Tevita na Vale ni Soro, me vaka sa mai vakavatukanataka ko Solomone na luvena ea sosomitaki koya. Sa ka bibi ga ni sa tokitaki na Kato ni Kalou mai na valelaca ki na valetudei, ko ya na Vale ni Soro. V. Na Masu totokanei Solomoni: Tikina 22–53: Meda dikeva mada ka vakayagataka nai vakarau ni masu oqo nei Solomone mei vakarau ni noda masu: 1. Na masu ni vakatabui ni yau tudei ni sokalou, sai koya na Vale ni Soro; ea salavata oqo kei na nodra yalataka na nodra bula Vua na Kalou. Na wase e 8:61 e kaya, “Ia me dodonu na lomamuni vei Jiova na noda Kalou, mo ni muria na nonai lesilesi, ka vakabauta na nonai vakaro, me vaka ena siga oqo.” 2. Oqo na veivakadeitaki

ni sa tikovata kei ira na Kalou Levu ko Jiova; sa kenai vakadinadina ni sa solia vei ira na Nona veiyalayalati me vaka ni sa dei tu na Nona loloma. 3. Na nodra vakatutusa vakadodonu ka tukuna na vu ni nodra vakadrukai enai valu, kei na sogoti ni uca mai lomalagi sa vakavuna ga na nodrai valavalaca na matatamata digitaki taumada ni Kalou, [Vakatekivu 12:1-3]. Ni ra sa lesu mai ka veivutuni, era sa vosoti ka ciqomi tale mai Vua na Kalou. Sa dei tu ga kina na vosa ‘formulae:’ ‘Talaidredre o na totogi se vakavulici, talairawarawa o na vakalougatataki;’ 4. Ni dauyacovi ira na veika dredre eso, me vaka na mate ca, kei na veika e veivakadravudravuataki, ia ni ra tagi ga Vua na Kalou ena rogoci ira ka vakadeitaki ira tale. 5. Ko ira na kai matanitu tani era lako mai ka masu vei Jiova ena vale ni soro, era sa ciqomi ena vuku ni nodra sa vakabauta. 6. Ni ra dauvala kei na meca, ka ra daumasuti Jiova, ena totaki ira ko Koya. 7. Na Kalou ea daunanumi ira na Isireli me vaka era sa Nona tamata digitaki mai vei ira na veimata tamata kecega e vuravura. VI. Tikina 56-60: Sa vakalougatataki ira na Nona tamata. E 5 na ka bibi sa lewe ni masu ogo: 1. Sa ka bibi me tikovata kei ira na Nona tamata na Kalou [8:57]. 2. Me sa vakayacori na lewa ni Kalou ena ka kecega [8:58]. 3. Me vukea na Kalou na nodra bula ena veisiga [8:59]. 4. Me gadreva tiko na tamata me vakayacora na loma ni Kalou [8:58]. 5. Me vakatetei yani na Matanitu ni Kalou ki vuravura raraba [8:60]; sa sega ni nodra ga na Jiu ko Jiova se Yawe, sa nodra, sa noda talega na sega ni Jiu, se kai matanitu tani. Sa totoka ogo ni salavata kei nai vakavuvuli nei Jisu ka ra tomana nai apositolo vei keda; eda sa bolei talega kina na tomana tikoga!

B. Nai Vakamacala ni Same: Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga ki na noda bula ni vakabauta! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavou tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatani sa waveliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakaruva [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6 Na Same 84 , raica na kenai vakamacala e cake. Sa dodonu

ga me vakacaucautaki ka vakavinavinakataki na Kalou baleta ni sa savasava, tabu, lagilagi ka dodonu, sa dodonu ga me qaravi ka solia na tamata na vakarokoroko ki Vua.

Same 84: I. Sa vakalougatataki na tamata sa vakararavi vei Jiova, ni sa kila na vinaka ni nona tikoga ena vale nei Jiova. Sa uasivi ko ya, mai na tiko ena vale vinaka sara ka veitokani tiko kina kei ira na tamatai valavalaca. Na gaunisala ki na vale nei Jiova sai koya mera lako sivita na Buca ni tagi, kei na gauna ni rarawa, kara sa vakanamata na tamata mera curu yani ki nai vakavakacegu ena Vale nei Jiova. II. Sa ka talei na tiko ena Vale nei Jiova, ena dua mada ga na siga, ka ca na tiko tani ena dua na udolu na siga; se sa vinaka cake me sai vakatawa ga ni Vale ni Soro, mai na tiko vakacegu ena dua na vale vinaka sara. Sa dina sara ni kaya na Daunisame, “*A ka domoni vakaidina na Nomuni vale, Jiova ni lewe vuqa! Sa guta vakalevu na yaloqu, ia sa mate ena via tiko ena lomanibai i Jiova.*” III. Na Vale ogo sa dua na vanua ni sota kei ira era qaravi Kalou, me vaka sa tara ko Solomone na Tui. Sa ‘ka domoni vakaidina’ vei ira sa lomani Jiova na qaravi Koya ena Nona Vale Tabu.

C. Ai Vakamacala me baleta nai vola ki Efeso: *Ko Efeso e dua nai kekeleke ni waqa ena Ra kei Esia [Turkey ena gauna ogo]. Ena gauna nei Paula, o Efeso ei ka va ni koro levu ena matanitu ko Roma. E dua na koro makawa ni qaravi kalou vu yalewa ko Atemisi [Artemis], raica na Cakacaka 19. E veiqaravi tiko mai Efeso ko Paula me rauta e tolu na yabaki, me vaka e kune ena Cakacaka 19-20:1ff, mai Efeso kei na nona sota kei ira mai Efeso ena koro ko Miletusi...sa dua na sota ni veivakayaloqatataki ni kila ko Paula nira na sega tale ni na qai sota. Dina ni veiletitaki ena kena duidui mai nai vola eso nei Paula; ia sa matata ni vola eso ea volai ena nona a veilakoyaki voli ko Paula. Nai vola ki Efeso e volai e vale ni veivesu, e levu tu na gauna ni dabe, wili VT, vakasama, masumasu ka volavola. Sa macala ni vola nei Paula ogo ea volai ena gauna ni nona tiko vakavesu mai Roma ni rauta na 60 AD/ACE. Ea soli vei Tikiko me kauta ki Efeso. Era vakaiivotavota talega na veikoro volekati Efeso enai vola raraba ogo. Nai voli mai Jaina [silk], se mai Ijipita sa rairai kele ciri mai Efeso ni bera ni kau yani ki Roma. Nai naki ni vola ogo me vakayaloqatataki ira na lewe ni lotu mai Efeso ena nodra vakabauta. Raica vinaka nai vakamacala, se na saumi ni taro, se cava nai vavakoso lotu [church], kei na kenai naki ka ni sa Yagoi Karisito [Body of Christ], sa vakasama bibi ogo [Efeso 4:4-6]. Raica totolo na Efeso: Vakabula ni veitavaki[1:1-2]; Sa kauta mai ko Karisito na veivakalougatataki vakayalo [1:3-3:21; Na bula vou ni Duavata na tamata, vavakoso lotu kei Karisito [4:1-6:20]; Na kenai tinitini, na vakamoce ena yaca ni Turaga ko Jisu [6:21-24]. Ogo e dua nai vola totoka ka sinai ena vakasama vuku vakayalo ka mo wilika vinaka sara. E rua na vosa vakaViti mai na lotu makawa ena vakayagataka enai VT: ‘madralli’ kei nai ‘soro’: na ‘madralli’ e dua e vakacabori [se vakamatei] ena vukuna tale edua a bula tiko. Nai ‘soro’ ko ya na cakacakataki ni madralli ena nona vakamatei. Era vakayagataka na Jiu ka tautauvata na kenai balebale me vaka na vakacabori nei Aisake mai vei Eparaama [Vakatekivu 22:1ff], sa vakayagataka na vakasama ogo ko Paula me tukuna kina na veika sa vakayacora na Kalou vua na Luvena Duabau ga ko Jisu [raica Taro III kei na IV enai Vola ni Sere ni Lotu Wesele se nai vakamacala mai na nomu Lotu]. “...Mei madralli kai soro vua na Kalou na ka boi vinaka” na vakasama mai nai VTM ni vakacaboi soro: ni sa lako cake ki lomalagi nai boi vinaka ni lewe ni manumanu tavu, sa taleitaka na Kalou. Sa taleitaka na Kalou, ka boi vinaka Vua na vakacaboi soro nei Jisu mai na kauveilatai. Ena noda muri Jisu sa dusia na kena gadrevi me vinaka na nodai tovo kei nai vakarau ni noda bula [ena muri na gaunisala dredre me vaka ga na vakacaboisoro.. soli ni bula, ka biu laivi nai vakarau ni bula eso] me “boi vinaka” na noda bula ena mata ni Kalou kei na matadra na tamata [5:1-2].*

I. Efeso 6:10-20: Na Turaga ko Jisu sa solia vei keda na kaukauwa ena noda vala tiko kei na meca. Ia, meda taurivaka nai yaragi kecega ni Kalou. Ni tiko vakavesu ko Paula, era sa tu na sotia era yadravi koya ka ra daramata tu

na nodrai yaragi me maroroi ira ka mera vakadrukai ira kina na nodra meca. Nai yaloyalo oqori sa vakayagataka ko Paula. Na yaca ni veiyaragi kece oqori me vakatauvatana kei nai yaragi sa dau daramaka ka vakayagataka e dua na sotia nei Jisu enai valu vakayalo. II. 1. Beleti-belt [nai oro me vauci e tolomudou]: na Dina, ko Vunica se Setani sa vakayagataka na nona lasu ka nanuma eso ni sa dina ko ya, ia koi keda eda vala ena Dina ni Kalou; 2. Nai mamaroroi ni lomasareda [lomaseremudou nai sasabai]: ko ya nai Valavala Dodonu; ko Setani sa tovolea me vakarusa na lomada, na noda uto, ia na Kalou sa talai Jisu mai me vakabula na lomada, se uto ni noda bula; 3. Nai vava [vakaivavataki na yavamudou]: Vakarau tu ena kena Tukuni nai Tukutuku Vinaka, meda yaloqaqa ka kakua ni soro, se yalo lailai, ia meda tukuni Jisu tikoga; 4. Nai sasabai mei tatarovi ni gasauvidi: na Vakabauta, ni vuka mai na gasau ni ca eda na kila ni tu vei keda na vakabauta; 5. Nai sala [vakaruru ni ulu]: na Veivakabulai. Sai naki nei Vunica me temaka na noda vakasama meda vakatitiqataka na Nona veivakabulai na Kalou, meda kakua sara ni rawai kina; 6. Seleiwau [seleiwau ni Yalo Tabu]: Na Vosa ni Kalou, nai yaragi tauduaga eda vakayagataka me vala kina, [kena vo e cake sai sasabai ga] ko ya na Vosa ni Kalou [raica na Iperiu 4:12]; 7. Kenai kuri: Sa Bibi na Masu Vagumatua ena Yalo Tabu. Nai yaragi kece oqori sa vakayagataka, ka solia vei Paula na kaukauwa me vakaraitaka vakadodonu na Dina ni Tukutuku Vinaka. Na Masu vagumatua ena Yalo Tabu sa nodai yaragi talei talega na tamata lotu va-Karisito.

D. Nai vakamacala baleta na Kosipeli i Joni: 1. O cei ko Jisu Karisito? Sa saumi na taro ena Joni 1 ka vakayagataka ko Joni na sere e daulagati voli ena gauna ko ya ni ko Jisu na "Vosa," ka buli kina na vuravura ka solia na bula ena veika kecega, [1:3, 4]. Ko Joni na Dauveipapita isotaki sa kacivaka ni ko Jisu na "Lami ni Kalou sa kauta laivi nai vakavalaca ni kai vuravura," [1:29]. Ni sota kei Jisu ko Filipe, sa kilai Jisu ni ko koya, ni sai Koya, "sa tukuna ko Moses kei na parofita," [1:45] kei na vosa nei Nacanieli ni ko Jisu, ' na Luve ni Kalou, na Tui kei Isireli' [1:49]. 2. Sa sinai nai vola enai talanoa veivakurabitaki: na yalewa ni Samaria ka solia vua ko Jisu na 'wai sa tovure kina bula tawamudu,' na marama ka vesuki ni sai valavalaca tiko, ko Lasarusa ka vakaturicake tale mai na mate [11], kei tisaipeli Tomasi ka vakatitiqataka ni sa tucake tale mai na mate ko Jisu [21]. Sa vakayagataka ko Jisu na vosa rogo levu mai nai VTM ena taro nei Moses se ko cei e vosa tiko vua, sa kaya "Koi au koi au ga [I am who I am]. Ko Jisu sa kaya ni sa bera ko Eparaama, au sa bula [I am]. Sa vakayagataka na vosa ogo ni 'Koi au na madrai ni bula' [6:35]; "Koi au na rarama kei vuravura." [8:12]; Koi au nai Vakatawa Vinaka [10:14]" Koi au na vaini dina [15:1]. 3. E 7 na cakamana ea vakayacora ko Jisu ena Joni, ia sa sega ni vakayacora me cakamana ga, ia sa vakayacora mei 'vakatakilakila [signs] ni ko Jisu sa Luve ni Kalou. Na nona vakabula na lokiloki [5:1-8] sa tukuna kina ni ko Koya e vakataki Tamana, sa sega ni vakacegu ena cakacaka [5:19], ka sa vakataki Tamana ni sa solia na bula vei ira era vinakata [5:21]. 4. Sa duidui nai tovo ni volavola nei Joni mai vei iratou na Gosipeli suivata [synoptic gospels]-Maciu, Marika kei Luke. Sa dau balavu na Nona veitalanoa kei ira eso, ka sa kenai naki me tukuna se ko cei ko Koya kei na naki ni Nona lako mai. Sa levu na veika vinaka sa veivakavulici kina ko Jisu, ia sa vakabitaka e tolu na ka bibi ogo: ni ko Koya na Sala, na Dina kei na Bula [the Way, the Truth and the Life 14:6], ka sega ni dua ga na sala ia ko Koya na Sala [not a way but the Way, etc]. 5. A cava na vuni nona volavolako Joni? Me rawa mera vakabauta na tamata, " ia sa volai ogo mo dou vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, na Luve ni Kalou, ia me soli vei kemudou na bula ena yacana ni dou sa vakabauta," [20:31]. E rawa vakacava na veika ogo? Ko ya na taro nei Nikotimo, "Ni sa lomani ira na kai vuravura vakaoqo na Kalou sa solia kina na Luvena e duabau ga sa vakatubura me kakua ni rusa e dua vei ira sa vakabauti koya me nodra ga nai solisoli ni bula tawamudu." [3:16]. 6. A vola ko Joni na luvei Sepete ka tacina ko Jemesa,

na tisaipeli se Apositolo. Ea vola talega nai vola eso [Joni 1,2,3], ka okati kina nai Vakatakila. A volai na Kosipeli ni bera ni vakarusai ko Jerusalemi ena 70 era kaya eso, ka so tale era kaya ni a volai rauta beka na 85-90 AD/ACE, ni bera na nona kauvakavesu ki na yanuyanu ko Patimo.

I. Joni 6:56-69: Meda lesu tale ka vakasamataka nai naki ni vola nei Joni [20:30-31], ko ya meda wilika ka vakabauta ni sa Karisito ko Jisu, ni da sa vakabauta ena soli vakailoloma vei keda na bula tawa mudu. Eda mai tinia ena macawa sa oti, ni sai Jisu Karisito na Madrai ni Bula, se ko Jisu Karisito na Madrai Bula: eda na vakuria tale ena macawa oqo. Na Dina Vou sa vagolei ira kina na tamata ko Jisu ko ya, ni sai Koya ga na Madrai ni Bula, se Madrai Bula. “Turaga solia vei keimami na madrai oqori,”era a kerea na lewe vuqa; sa kaya ko Jisu, “Koi au na madrai ni bula, [I am the bread of life]: ko koya ena lako mai vei Au ena sega ni viakana: ia ko koya ena vakabauti Au ena sega ni via gunu tale,” [35]. Raica vata oqo kei na “Koi au na Madrai ni Bula sa lako sobu mai lomalagi [41, 47, 50] kei na “Koi au na Madrai Bula “I am the Living Bread...” [51]. E vica na tikina vinaka oqo me veitalanoataki: Ko Jisu Karisito na Madrai ni Bula [The Bread of Life], se ko Jisu na Madrai Bula [The Living Bread]. II. Sa macala ni lewe vuqa na Jiu, nai liuliu ni Lotu, era tiko ena soqoni oqo ena valenilotu e Kapenaumi. Mai valenilotu, e tautuba talega sa tekivu na veileti kei na nodra vosa kudrukudru eso baleta ga ni ra sega ni kila nai balebale ni Nona vosa, [ni kaya ko Jisu ni Madrai ni Bula, mera kania na lewena- flesh-ka gunuva na nona dra-blood], sa sega ni rawarawa na nodra ciqoma na vakarorogo nai balebale ni vosa nei Jisu ena Nona kaya tiko ni ko Koya na Madrai ni Bula kei na Wai ni Bula. Era a sega ni vakabauti Jisu ena veika ea vosataka. III. E dusia talega vei ira ko Jisu e dua na vakasama me vukea na nodra vakabauta. Ko ya me baleta na Nona lako cake tale ki lomalagi na Luve ni Tamata, ki na vanua ga ea lako mai kina. Na Nona lako sobu mai, se na Nona lako cake ena sega ni rawa ni na veisautaka na dina ko ya, na Yalo ni Kalou dina ga e solia na Bula, ia na kaukauwa vakatamata e sega na betena. Sa kenai balebale ko ya, ni ko Jisu e sega ni vakayagataka na kaukauwa vakatamata, ia na kaukauwa ga ni Yalo ni Kalou, sai Koya sa solia na bula. Ia, na nodra leqa levu ga na lewe vuqa era a vakarorogo tiko ko ya, na nodra sega ni Vakabauta, se na nodra sega ni Vakabauti Jisu. Sa rairai vaka talega kina e lewe vuqa vei keda ena gauna oqo. IV. Ko Jisu kei na Kalou erau cakacaka vata tiko; na Kalou ga sa vakavuna mera vakabauti Jisu ko ira era via rogoci Koya dina sara. Ia, ko ira era muri wale voli ga ka sega ni vakabauta, era a vakanadakui Jisu ena nodra yalokaukauwa. Sa tarogi

iratou talega na tisaipeli se eratou sa vakasamataka tiko meratou sa lako tani talega? *Sa macala ni levu na veimataqali tamata era muri Jisu: eso era muri ga baleta ni ra kana madrai, se raica na cakamana, se matasarasara ka ra la'ki dokadokataka ka kaya nira a tiko ena soqo ko ya. Eso tale na tamata e talei ka dina na nodra muri, baleta nira sa kunei Koya, ni sai Koya duaduaga ena rawa ni vakacegui ira. Ka ra sa muri Jisu ena nodra vakabauti Koya. V. Eda vakavinavinaka ni dei tu na vakabauta nei Pita ka vosa ena vukudratou na tisaipeli, “Kemuni na Turaga, me keitou na lako vei cei? Sa tu ga vei Kemuni na vosa ni bula tawa mudu: ia keitou sa vakabauta ka kila ni sai Kemuni na Karisito na Luve ni Kalou bula.” Sa yaga talega vei keda meda vakadeitaka na noda dui vakabauta ka muri Jisu. Ko Jisu ga na Madrai ni Bula [Bread of Life], se Madrai Bula [Living Bread], ko Jisu ga na Wai ni Bula, [Water of Life], se Wai Bula [Living Water], ka sa bolei keda ena noda rogoca tale na vosa nei Jisu ka vakabauta!*

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods] mo rai kina; na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Cava/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioi mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara koya.

VEIKAUWAITAKI A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo